

VILTVÅRD FÖR ETT RIKARE LANDSKAP

Svenska Jägareförbundet

VILTVÅRD FÖR ETT RIKARE LANDSKAP

VILTVÅRD FÖR RIKARE LANDSKAP

Stannar man upp, tittar och tänker efter är det svårt att inte fascineras av mångfalden bland de livsformer som utvecklats på vår planet under 4 miljarder år. I dag minskar dock den biologiska mångfalden snabbt, huvudsakligen på grund av människans påverkan.

Bortsett från alla etiska överväganden är den biologiska mångfalden helt nödvändig för vår egen existens och att bevara den är vårt gemensamma ansvar. Sverige har därför anslutit sig till FN:s konvention om biologisk mångfald där vi åtar oss att nyttja mångfalden utifrån ett hållbarhetsperspektiv. Det innebär att vi ska bevara och förvalta den biologiska mångfalden inom arter, mellan arter och mellan ekosystem.

Säger man viltvård tänker man kanske oftast på åtgärder som jägare och markägare utför för att gynna stammarna av jaktbart vilt. Viltvärden gynnar dock även andra arter, såväl bland vilt (alla fåglar och däggdjur) som bland andra djur och växter. Jägare söker dessutom såväl naturupplevelser, som tillgång till starka stammar av jaktbart vilt som kan beskattas. Ett varierat landskap rikt på mångfald erbjuder överlägsna naturupplevelser, samtidigt som variationen ger goda förutsättningar för rika viltstammar genom större tillgång till skydd och föda. Naturvärden och viltvärden strävar i stor utsträckning efter att uppnå samma mål: ett varierat landskap med stor biologisk mångfald. Viltvård är naturvård.

Konventionell köttproduktion innebär en avsevärd belastning för miljön, inte minst eftersom det krävs mycket energi och gödsling för foderproduktion. Jakt och åtgärder för att gynna stammarna av jaktbart vilt har en jämförelsevis försumbar miljöpåverkan och utgör därmed en miljömässigt mycket viktig form av markanvändning. Sammantaget kan man säga att viltvård i kombination med en hållbar beskattning av viltstammarna gynnar såväl mångfalden som miljön.

Viltkött är nyttigt, gott och medför minimal miljöbelastning, samtidigt som viltet gynnar mångfalden.

Täckdiken transporterar snabbt vattnet ut ur landskapet.

MÅNGFALD I LANDSKAPET

Merparten av den svenska miljön är kraftigt påverkad av olika former av både historisk och pågående markanvändning. Mycket av den biologiska mångfalden är också direkt knuten till miljöer som skapats och upprätthålls genom olika former av mänsklig aktivitet.

Äldre tiders markanvändning var mycket mer varierad och småskalig än vad dagens är. Den kanske viktigaste skillnaden i dagens landskap, förutom att nuvarande markanvändning bedrivs i allt större enheter, är att det är brist på vatten. Av de våtmarker som fanns för 100 år sedan är 90 % borta. På grund av omfattande täckdikning och skogsdikning är vattnets väg genom landskapet i dag rak och snabb. Mångfalden och viltet påverkas negativt, och den högre vattenomsättningen ger dessutom problem med övergödning. De ändrade bruksningsmetoderna har fört med sig en dramatisk förlust av biologisk mångfald bland växter, insekter, fåglar och däggdjur.

Markanvändningen, som alltså ger grundförutsättningarna för både mångfald och vilt, skapar såväl begränsningar som möjligheter. De positiva effekterna av hållbar markanvändning och naturvård inom jord- och skogsbruk kan ofta mångfaldigas, dels genom att man kombinerar olika åtgärder, dels genom att man inriktar sig på att skapa variation på landskapsnivå. Värdet av enskilda viltvårdsåtgärder av mer traditionell typ, som stödutfodring och predatorjakt, blir också mycket större om de kombineras med anpassad markanvändning.

VILTVÅRD PÅ LANDSKAPSNIVÅ

Låt oss se hur vi kan skapa ett varierat landskap rikt på mångfald.

Skapa våtmarker. Topografin bestämmer vilka möjligheter vi har att enkelt öka tillgången på vatten i landskapet. Det är billigare och bättre att skapa en våtmark genom att dämna än att gräva. För att skapa en vattenspegel anläggs en fördämning i ett större dike, som tidigare varit en slingrande bäck. En vallgröda etableras och hävdas genom bete och slåtter efter att våtmarken fyllts. I bägge fallen hålls hävden medelhård, vilket mest gynnar den biologiska mångfalden av växter, insekter och fåglar. En del av den angränsande åkermarken får ligga i träda. I närområdet till våtmarken grävs täckdikningen upp, och i stället låter man öppna diken likt ekrarna i ett hjul transportera vattnet till våtmarken.

Träd och buskar i anslutning till våtmarken erbjuder goda utkikspunkter för kråkfåglar, och tas därför bort för att minska bopredationen på markhäckande fåglar. Längre uppströms och nedströms våtmarken får dock videbuskarna stå kvar längs diket, dels för att skugga vattnet, dels för att erbjuda klövviltet föda. Den vattenlevande mångfalden gynnas av att mindre vattendrag skuggas, och enstaka stammar av al får också stå kvar. Rensning av vattendraget undviks så mycket som möjligt.

En välskött våtmark producerar ett myller av mångfald.

Odlad mark. Åkrar som ligger längre från våtmarken odlas enligt en ekologisk växtföljd av vårsådda och höstsådda grödor med regelbunden insådd av klöver som fungerar som grüngödsling. Där vårsådda grödor ska sås året efter lämnas stubben, eller grüngödslingen, över vintern och plöjs under våren. På så vis erbjuds föda för viltet under vintern och förlusten av näringsämnen minskas.

Generellt kan man säga att slättbygder ofta saknar trädor och vall, medan skogsbygd ofta har underskott på stråsäd i odlingslandskapet. Genomgående är mer och mer stråsäd dessutom höstsådd. En mer jämn fördelning mellan höstsådda och vårsådda grödor är gynnsammare för mångfalden och viltet.

Fleråriga trädor erbjuder en mycket värdefull fristad för många arter, och ger dessutom skydd och föda för viltet. Mindre produktiva skiften läggs därför i träda. Remsor av träda anläggs dessutom för att skapa ett nätverk av trädad mark som binder samman skogen med åkerholmar och våtmarker i landskapet. Viltåkrar anläggs i skyddade lägen, vilket ger värdefullt foder under vinterhalvåret. Naturbetesmarker och slättermarker hör till de absolut mest artrika miljöerna i odlingslandskapet och bör absolut hållas i hävd eller restaureras.

I dag plöjs ofta stubbåkern snabbt ner, vilket ger mindre tillgång till spillsäd.

Åkerholme som erbjuder viltet perfekt skydd.

Bryn gynnar mångfalden. De artrika brynmarkerna har nästan försvunnit i landskapet, men finns delvis kvar på åkerholmarna. Här finner viltet föda och skydd i en miljö som inte aktivt utnyttjas för markanvändning. Öppna åkerholmar fungerar också som tillflyktsort för många sällsynta arter som förr var vanliga i det småskaliga odlingslandskapet. För att slå vakt om brynmarkernas värden är det viktigt att de inte får växa igen, och att sly och buskar röjs regelbundet. Därmed kommer mer ljus ner till marken, vilket gynnar växter och insekter i fåltskiktet. Man bör sträva efter en förhållandevis bred zon mellan åkermark och skog. Vedartad växtlighet tillåts inte närmast den odlade marken, men buskar får sedan ta större och större plats i en gradvis övergång till en slutna skogsmiljö.

Buskar som ger bär, som slån, nypon och hägg, är viktiga för många fåglar och slån ger även optimalt skydd för fåltviltet. För att återskapa en fungerande brynmark kan det vara nödvändigt att inte bara avverka i skogskanten och röja buskar, utan att även plantera lämpliga bärande arter. En bred brynzon med gott om föda och skydd erbjuder en oöverträffad livsmiljö för mycket av viltet. Den är dessutom mycket värdefull även för övrig biologisk mångfald och ger stormskydd för produktions skogen. Genom att anpassa odlingslandskapet och brynzonen efter viltets behov kan man styra hur viltet utnyttjar landskapet, och minska skador i både grödor och skog.

Betesskadade stammar är viktiga för svampar och insekter.

Sköt skogen varsamt. Forna tiders skogsbete höll skogen mer öppen, vilket gynnade den biologiska mångfalden. Klövviltet utför i dag delvis samma arbete i mångfaldens tjänst. I skogen bör inslaget av löv vara större än i dag, i synnerhet i anslutning till skogsbrynet. Lövträd bör därför sparas även vid sistagallringen och man bör släppa upp buskskiktet när det inte längre konkurrerar med huvudstammarna. Säl, rönn och ek huggs inte alls om de inte är mycket vanliga i bestånden, och man bör även lämna enstaka evighetsträd av andra arter. Røjning utförs först efter midsommar, då de flesta fåglarna häckat färdigt. Tall och björk toppröjs i midjehöjd för att de kapade stammarna ska fortsätta producera foder. Därmed minskas betesskadorna på huvudstammarna. Asp och tall avverkas under vinterhalvåret, då toppar och grenar ger mycket värdefullt foder om de lämnas kvar. Kärr och fuktstråk är extremt viktiga biotoper för mångfalden och för viltet; dessa miljöer bör absolut inte dikas ut och bör bara huggas mycket försiktigt om ens alls. Särskilt viktigt ur mångfaldsperspektiv är att inte dika ut mossar. Precis som i odlingslandskapet är en av de viktigaste åtgärderna för att öka mångfalden att hålla kvar vattnet i landskapet längre tid än i dag.

Ett mer varierat landskap. Genom val av grödor och bruksformer skapar vi ett mer varierat landskap, där det finns ett nätverk av vatten tillsammans med mindre intensivt brukad mark i både skogen och odlingslandskapet. Därmed har vi bundit samman artrika miljöer i skogen, brynen och odlingslandskapet, vilket gör det lättare för både växter och djur att sprida och röra sig. En rik flora och fauna ger god tillgång på föda för viltet, som dessutom lätt kan hitta vatten och skydd.

VAD KOSTAR EFFEKTIV VILTVÅRD?

Ur ett hållbarhetsperspektiv måste vinster och kostnader förenade med en adaptiv förvaltning av viltstammarna vägas mot mer traditionell markanvändning inom jord- och skogsbruk. Mark i träda, brynzoner och viltåkrar är mark som tagits ur traditionell markanvändning, men ska inte ses enbart som källor till produktionsbortfall. Dessa marker producerar beskattningsbara viltstammar, vilket innebär ett ekonomisk värde i sig, och minskar dessutom betetrycket på de arealer där man bedriver aktivt jord- och skogsbruk.

En klövervall erbjuder värdefull föda för viltet under hela året

Viltåker med god tillgång till skydd, föda och naturvärden.

I odlingslandskapet finns förhållandevis goda möjligheter att kompensera ekonomiskt för produktionsbortfall från en mer viltvänlig markanvändning genom miljöstöd till jordbruket. Det finns möjligheter att få stöd för att anlägga våtmarker, liksom för skötsel av såväl våtmarken som omkringliggande mark. Det finns även miljöstöd* för öppna diken, åkerholmar, hamlade träd, bioträdor och kantzoner. Inom skogsbruket är man skyldig att lämna skyddszoner längs vattendrag, men även fuktstråk utan öppet vatten är värdefulla miljöer. Miljöcertifieringen inom skogsbruket kräver frivillig avsättning av 5 % av arealen, vilket lämpligen används för att skydda fuktiga partier, värdefulla lövbestånd och brynzoner. Sådana områden har dessutom ändå begränsad potential att producera högkvalitativt timmer.

VAD KAN JAG GÖRA?

Bedriver du själv jord- och skogsbruk har du alla förutsättningar att genom anpassad markanvändning lägga grunden för ett framgångsrikt vilt- och naturvårdsarbete i landskapet. Även som jakträttsarrendator eller naturintresserad kan man göra viktiga insatser. Det finns också goda möjligheter till samarbete mellan markägare och naturintresserade för att öka värdena av olika landskapselement.

Åkerholmar och brynzoner kan exempelvis behöva röjas och lövhässjor gör dessa miljöer ännu mera värdefulla för viltet. Samtidigt gynnas örter och insekter i området, dels genom lövtäkten, dels genom att klövviltet håller det öppet genom bete. Regelbundet hamlade träd hyser dessutom stora naturvärden. Man bör också sätta ut holkar för olika fågelarter samt placera foderhäckar och saltstenar så att viltet lockas till de delar av landskapet som anpassats för dem. Predatorjakt ökar markernas produktionsförmåga ytterligare och kan vara en viktig förutsättning för lyckad reproduktion både för jaktbart och icke jaktbart vilt.

Samverkan är A och O. Vill man utnyttja landskapets potential till att hysa biologisk mångfald och vilt krävs det samordning mellan jordbruk, skogsbruk och viltvård. Viltvårdsområden och jaktlag förenar ofta jägare och markägare med gemensamma intressen, vilket skapar goda förutsättningar för gemensamma naturvårdsåtgärder och viltvårdsplaner på landskapsnivå.

Vi markägare, jägare och naturintresserade har möjligheten, kunskapen och resurserna att verkligen påverka vår omgivning i en positiv riktning om vi samarbetar. Låt oss gemensamt arbeta för ett rikare landskap med myllrande mångfald, rika viltstammar och varierad miljö!

Planera avverkningar så att grenverk och bark kommer viltet till nytta.

För mer information om viltvård

se www.jagareforbundet.se/viltvard. Där finns fler praktiska råd, nedladdningsbart informationsmaterial och kontaktuppgifter till lokala jaktvårdskonsulenter.

Du kan också beställa de övriga broschyrerna i viltvårds-serien utan kostnad per telefon; 0150-135 60.

Allas viltvård

Predatorkontroll

Stödutfodring

Viltvård för ett rikare landskap

Viltvård för fältvilt

Viltvård för klövvilt

Viltvård i odlingslandskapet

Viltvård i skogen

Vårda och anlägg våtmarker

Författare Fredrik Widemo

Svenska Jägareförbundet
Vårda det vilda

VILTVÅRD FÖR ETT RIKARE LANDSKAP